

LAUSUNTO

Helsinki 22.1.2025

Sosiaali- ja terveysministeriö

Viite: VN/1463/2025

Asia: Lausuntopyyntö selvityksestä sosiaali- ja terveysalan järjestöjen avustustoiminnan edellytyksistä ja linjauksista

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveystoiminnallinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja:

Soile Kuitunen
SOSTEn hallituksen varapuheenjohtaja
+358 44 7813 117
soile.kuitunen@miinasillanpaa.fi

Vertti Kiukas
SOSTEn pääsihteeri
+358 40 592 4287
vertti.kiukas@soste.fi

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Soile Kuitunen
Hallituksen varapuheenjohtaja

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTEN LAUSUNTO PYYKÖN RAPORTISTA

1. Raportissa ehdotetaan avustustoiminnan uudistamista kahdella vaihtoehtoisella mallilla.
 - A - Tasapainoista tulevaisuutta rakentamassa (raportin kappale 4.1.)
 - B - Muutokseen sopeuttaminen (raportin kappale 4.2)

Kumpi malleista soveltuu mielestänne paremmin uudistuksen lähtökohdaksi?

Valinta:

A - Tasapainoinen tulevaisuus, perustelu:

B - Muutokseen sopeuttaminen, perustelu:

Ei kumpikaan yllä mainituista, perustelu:

SOSTE toteaa, että vaihtoehdot A ja B on käsitelty selvityshenkilön raportissa hyvin eri tavoin, mikä vaikeuttaa niiden vertailua ja kannanmuodostusta vaihtoehtoihin lausuntopyyntöissä esitetyllä tavalla.

- 2. Selvityshenkilön raportissa esitetyssä Tasapainoinen tulevaisuus- avustusmallissa avustuksia kohdennettaisiin viidelle teema-alueelle, jotka liittyvät yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, joihin liittyvään toimintaan tulisi jatkossa kohdentaa STEA-avustuksia. Teemat liittyvät suomalaisen yhteiskunnan keskeisiin haasteisiin, kuten ikärakenteen muutokseen ja kansansairauksiin. Kappaleessa 4.1 esitetyt teemat ovat:
 - lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen
 - ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen
 - mielenterveyden edistäminen
 - yksinäisyyden vähentäminen ja osallisuuden vahvistaminen
 - väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy

Ovatko esitetyt teemat edustamasi organisaation näkökulmasta perusteltuja?

- Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä); Käytä kutakin vaihtoehtoa vain kerran seuraavissa kysymyksissä.

A) Lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen

1. Tärkein
2. Toiseksi tärkein
3. Kolmanneksi tärkein
4. Neljänneksi tärkein
5. Vähiten tärkeä

- Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)

B) ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen

1. Tärkein
2. Toiseksi tärkein
3. Kolmanneksi tärkein
4. Neljänneksi tärkein
5. Vähiten tärkeä

- Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)

C) mielenterveyden edistäminen

1. Tärkein
2. Toiseksi tärkein
3. Kolmanneksi tärkein
4. Neljänneksi tärkein
5. Vähiten tärkeä

- Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)

D) yksinäisyyden vähentäminen ja osallisuuden vahvistaminen

1. Tärkein
2. Toiseksi tärkein

3. Kolmanneksi tärkein

4. Neljänneksi tärkein

5. Vähiten tärkeä

- Arvionne teema-alueiden tärkeydestä asteikolla 1-5 (1= tärkein, 5 = vähiten tärkeä)

E) Väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäisy

1. Tärkein

2. Toiseksi tärkein

3. Kolmanneksi tärkein

4. Neljänneksi tärkein

5. Vähiten tärkeä

- 3. Selvityshenkilön raportissa on esitetty kappaleessa 4.1.3., että järjestöjen toiminnan alueellisia hyödyntämismahdollisuuksia voitaisiin lisätä ja hallinnollista taakkaa keventää siirtämällä hyvinvointialueiden järjestöavustukset STEAn hallinnoitavaksi? Kannatatteko ehdotusta järjestöavustusten siirtämisestä hyvinvointialueilta STEA-avustuksiksi?

Valinta:

Kyllä, perustelu (ei pakollinen)

Ei, perustelu (ei pakollinen)

- 4. Kappaleessa 4.1.1.6 selvityshenkilö on esittänyt tapoja, joilla teemoja olisi mahdollista työstää edelleen siten, että STEAlla on alkuvaiheessa merkittävä rooli. Miten mielestänne mahdolliset muut teemat tulisi määritellä?

- **5. Muita huomioitane raportista**

Yleisiä huomioita

SOSTE toteaa, että vaihtoehdot A ja B on käsitelty selvityshenkilön raportissa hyvin eri tavoin,

mikä vaikeuttaa niiden vertailua ja kannanmuodostusta vaihtoehtoihin lausuntopyyntöissä esitetyllä tavalla.

Selvityksessä järjestöjen rahoituksesta puhutaan vain valtion budjettiin kuuluvana menoeränä. On hyvä muistaa, että vain alle kaksi vuotta sitten järjestöjen rahoitus tuli järjestöjen itsensä rakentaman mallin pohjalta Veikkauksen rahapelitoiminnasta. Tämä järjestelmä haluttiin muuttaa parlamentaarisesti ja järjestöjen rahoitus siirrettiin valtion budjettiin.

Selvityshenkilö Mika Pyykkö esittää raportissaan (10.1.2025) kaksi mallia sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustusjärjestelmän uudistamiseksi. Ensimmäinen vaihtoehto tähtää järjestöjen toiminnan ja vaikuttavuuden kehittämiseen osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Toinen vaihtoehto keskittyy toiminnan sopeuttamiseen pieneneviin avustuksiin. Molemmissa korostetaan vaikuttavuusperusteisuutta.

Mallia B ei juuri ole avattu, mikä tekee hankalaksi sen arvioinnin tai vertailun malliin A. Malli B perustuisi käytännössä avustustason pienemiseen, eikä siinä esitetä muutoksia esimerkiksi hallinnollisen taakan keventämiseen tai varainhankinnan kehittämiseen. Malli B on jäänyt keskeneräiseksi ja syntyykin vaikutelma, että mallin A sijalle ei ole olemassa muita varteenotettavia vaihtoehtoja.

Mallissa A:han esitettyihin prosenttiosuuksiin, eli miten valtionavustukset jaettaisiin, ei ole esitetty perusteluja.

Selvitys ei myöskään suoranaisesti anna vastausta siihen, miten vuosien 2026–2027 leikkaukset toteutettaisiin tai kohdennettaisiin, vaikka selvityksestä on odotettu tähän pohjaehdotusta. Linjauksilla on kiire, jotta järjestöt pystyvät varautumaan muutoksiin ja huomioimaan ne ensi vuoden suunnittelussaan ja hakemusprosesseissaan. On tärkeää, että leikkausten kohdentumisesta keskustellaan ja kuullaan järjestöjä.

Ehdotuksen kansalaisyhteiskuntavaikutuksia tai tosiasiallisia vaikutuksia järjestöjen toiminnan tuloksellisuudelle tai vaikuttavuudelle ei ole analysoitu, mikä on selkeä puute.

Järjestöihin kohdistuvilla leikkauksilla on laaja-alaisia vaikutuksia, sillä ne eivät ainoastaan heikennä järjestöjen kykyä tarjota ennaltaehkäiseviä ja tukipalveluja, vaan lisäävät samalla julkisten palvelujen tarvetta ja heikentävät yhteiskunnan kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Järjestöjen oman päätöksentekovoiman tulee olla lähtökohta avustusjärjestelmää uudistettaessa

SOSTE on erityisen huolissaan siitä, että raportin malleissa järjestöjen itsenäisyyttä ja riippumattomuutta ollaan kaventamassa merkittävästi, mikäli toiminnan painopisteet määritellään tiukasti valtion hallinnon toimesta. Selvityksestä syntyy vaikutelma, että järjestöt itse eivät osaisi suunnata toimintaansa vaikuttavasti olennaisiin kysymyksiin. Tämä näkemys on ristiriidassa viime kesänä annetun kansalaisyhteiskuntastrategian peruslähtökohtien kanssa.

Kansalaisjärjestöstrategiassa muistutettiin muun muassa Komission suosituksesta: "Kansalaisyhteiskunnalla on itseisarvo toimivassa demokraattisessa oikeusvaltiossa. Julkisen hallinnon on vältettävä kansalaisyhteiskunnan ohjaamista ja kunnioitettava yhdistymis- ja kokoontumisvapautta".

Järjestöjen vahvuus on nimenomaan niiden kyvyssä reagoida nopeasti muuttuviin tilanteisiin ja tarpeisiin sekä kehittää ja ottaa käyttöön uusia ratkaisuja. Riskinä vaihtoehdossa A on, että valtionhallinto tai viime kädessä kulloinkin vallassa olevat poliitikot määrittelevät, mitä ihmiset tarvitsevat ja mitä järjestöt tekevät.

On kuitenkin ongelma, jos julkinen valta viranomaislähtöisesti tai poliittisen vallankäyttäjän lähtökohdista määrittää, minkälaista toimintaa järjestöjen halutaan harjoittavan ja millaista ei. Ongelmallista on myös se, jos viranomainen asettaa avustettavalle toiminnalle sellaisia eivälttämättömiä vaatimuksia tai ehtoja, jotka rajaavat yhdistyksen omaa harkintaa ja päätöksentekoa.

Kansalaisjärjestötoiminta perustuu kansalaisyhteiskunnan tarpeisiin ja aloitteisiin. Vapaaehtoistoimintaa ei voida ostaa valtionavustuksilla, sillä sen perusta on ihmisten omassa tahdossa kantaa vastuuta ja toimia yhteisen hyvän edistämiseksi. Jos toiminnan painopisteitä määritellään ulkopuolelta, vaarana on, että järjestötoiminta muuttuisi yhä enemmän ammattimaiseksi ja vastikkeelliseksi, mikä loitontaisi sitä aktiivisesta ja elinvoimaisesta kansalaisyhteiskunnasta.

SOSTE korostaa:

- Avustusjärjestelmän kehittämisen lähtökohtana tulee olla järjestöjen tekemä työ ja ihmisten halu tehdä työtä toistensa hyväksi. Kansalaisyhteiskunnan innovaatiokyvykkyyttä on kansainvälisestikin pidetty korkeana Suomessa. Järjestöillä on säilyttävä mahdollisuus suunnata toimintaansa, vastata ihmisten muuttuviin tarpeisiin sekä innovoida uutta. Järjestöjen toiminnan ytimen ei pidä olla ylhäältä päin annettu.

Mallin A teemoista puuttuu merkittäviä järjestöjen kohderyhmiä

Selvityksessä korostetaan terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä sosiaali- ja terveysjärjestöjen työn peruslähtökohtina. SOSTE korostaa, että sote-järjestöjen avustamista koskevan lain mukaan avustettavan toiminnan tulee myös osaltaan tukea ihmisten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa sekä perusoikeuksien toteutumista.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kytkeytyy siten elimellisesti perus- ja ihmisoikeuksiin sekä tasa-arvoon ja siten myös näiden edistäminen on tärkeä rahoituksessa huomioitava seikka. Järjestöt tavoittavat toiminnallaan lukuisia vähemmistöjä ja rakentavat yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Siksi on erittäin huolestuttavaa, että raportti ei tunnista vähemmistöjen erityisiä tarpeita.

Selvityksestä ei myöskään käy ilmi, kuinka suuresta uudelleenkohdentamisesta olisi kyse suhteessa nykyiseen avustustenjakoon, eikä se, mikä nykyisestä järjestöjen toiminnasta jäisi näiden raportissa määriteltyjen painopisteiden ulkopuolelle, ja joihin kanavoituisi vain 21 prosenttia avustussummasta. Useiden kokonaisten järjestösektoreiden voidaan tulkita jäävän painopisteiden ulkopuolelle, tästä esimerkkinä aisti-, liikunta-, ja kehitysvammaisten parissa tehtävä työ. Jos tämä ei ole tarkoitus, teemoja pitäisi avata yhteistyössä järjestöjen kanssa merkittävästi. Joka tapauksessa SOSTE huomauttaa, että tällaisten painopisteiden asettaminen kuuluisi ensisijaisesti avustusasiain neuvottelukunnan tehtäviin.

Oikeudellisen neuvonnan tarjoaminen kohderyhmilleen on luontevaa järjestöille. Järjestöt täyttävät aukkoa monien ihmisryhmien osalta. Etenkin pienten erityisryhmien on vaikeaa, usein jopa mahdotonta, löytää omaa tilannettaan koskevaa tietoa ja neuvontaa mistään muualta kuin järjestöstä. SOSTE katsoo, että neuvonta kuuluu lainsäädännön tarkoittamaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sekä yhdenvertaisuuden ja perusoikeuksien toteutumiseen.

On tärkeä huomata, että todellista yhteiskunnallista vaikuttavuutta ei saavuteta hetkellisin investoinnein. Vaikeat yhteiskunnalliset ongelmat vaativat pitkäjänteistä työtä. Ei ole tarkoituksenmukaista vaihdella toiminnan painopisteitä kunkin hallituksen toiveiden mukaisesti lyhyissä sykleissä. Vapaaehtoistoimintaa ei myöskään rakenneta hetkessä, jos sen antaa hiipua. Vakaa ja pitkäkestoinen toiminta luo pohjan asiantuntijuudelle, innovaatioille ja kehittämiselle.

Tuoreen E2 kyselytutkimuksen mukaan lähes neljä viidestä (78 %) suomalaisesta ajattelee, että kansalaisjärjestöjä tarvitaan nostamaan esiin yhteiskunnan epäkohtia. Myös demokratian toteutumisessa järjestöjen merkitys tunnistetaan laajasti, sillä 76 prosenttia suomalaisista pitää niitä tärkeinä demokratian toteutumisen kannalta. Lähes kolme neljästä (73 %) uskoo, että ilman kansalaisjärjestöjä heikoimmassa asemassa olevien ääni ei kuuluisi yhteiskunnassa.

Pyykön selvityksessä ei käytännössä ollenkaan nähdä järjestöjen roolia vapaan kansalaisyhteiskunnan ja demokratian puolustajina, mikä on merkittävä puute.

Avustusjärjestelmää uudistettaessa on välttämätöntä turvata myös pienten toimijoiden mahdollisuudet jatkaa ja kehittää vaikuttavaa työtään.

SOSTE korostaa:

- Selvitys ei huomio järjestöjen roolia yhdenvertaisuuden ja perusoikeuksien puolustajina.
- Järjestöjen rooli vapaan kansalaisyhteiskunnan ja demokratian puolustajana ei myöskään näy selvityksessä.

Ilmiölähtöisyys ja yhteiskehittäminen

Selvityksen vaihtoehto A tarkoittaisi muutosta ilmiö- tai teemalähtöiseen toimintaan, joka vaikuttaa jo jonkin aikaa olleen osa valtionhallinnon toimintatapojen ja -kulttuurin kehittämistä. Selvityksessä todetaan, että teemapohjainen työskentely perustuu yhteiskehittämiseen ja ekosysteemiajatteluun.

SOSTE muistuttaa, että teemojen valintaan latautuu huomattava määrä valtaa, koska ne ohjaavat toimintaa kaikki tulevat vuodet. Mikä on mallin kyky reagoida uusiin yhteiskunnallisiin haasteisiin tai järjestöjen havaitsemiin heikkoihin signaaleihin? Tunnistavatko teemat myös kaikki järjestötoiminnan muodot?

Teemapohjainen toimintamalli ja kansallisille prioriteeteille rakentuva avustusjärjestelmä edellyttää paljon valmistelua, yhteiskehittämistä sekä ohjaamista. Avustusten määrän olennaisesti pienentyessä tämä prosessin hallinta voi osoittautua mahdottomaksi. Näin radikaalin muutoksen valmistelu on myös tehtävä suunnitelmallisesti ja mielellään vaiheistaen, esimerkiksi niin, että asiaa kokeiltaisiin ensin rajatumminkin. Vuodelle 2027 muutoksen toteuttaminen ei tunnu realistiselta.

Avustusjärjestelmän uudistamisessa keskeistä on antaa liikkumatilaa painottamalla yleisavustuksia

Suurella osalla järjestöistä on useampi kuin yksi STEA-avustuskohde. Jokaisesta avustuskohdeesta tehdään erikseen vuosiselvitys ja jokaiselle yleisavustukselle sekä kohdennetulle yleisavustukselle haetaan vuosittain jatkorahoitusta erillisellä avustushakemuksella.

Lisäksi avustuskohteista tehdään tuloksellisuusraportti pyydettyäessä. Tämä useiden yleisavustusten samanaikainen käyttö lisää huomattavasti hallinnollista taakkaa, koska jokaista

avustusta pitää hakea ja seurata ja siitä raportoida vuosittain erikseen, samalla kun työntekijä- ja muut resurssit pitää jakaa avustuskohteittain.

Samalla se johtaa avustuksen saajan toimintojen turhaan siiloutumiseen. Siiloutuminen haittaa toiminnan tarkoituksenmukaista järjestämistä ja resurssien käyttöä. Nykyinen menettelytapa ei mahdollista yksittäisen järjestön sisällä osaamisen hyödyntämisestä eri avustuskohteiden välillä optimaalisella tavalla ja tuottaa myös riskejä esimerkiksi henkilöstön sairauspoissaolojen ja tai työpaikan vaihdon yhteydessä.

Avustusjärjestelmän uudistamisessa keskeistä on vahvistaa yleisavustusten painoarvoa, koska se antaa väljyyttä ja ketteryyttä järjestön toiminnan suunnitteluun ja suuntaamiseen.

Pyykön esitys sen sijaan supistaa yleisavustuksen hallinnolliseksi menoksi, jolloin järjestön toiminta tulee tiukempaan tarkasteluun kohdennettujen yleisavustusten kautta (nk. Ak-avustus). Yleisavustuksen sitominen laskennallisesti kohdennettuihin avustuksiin on väärä suunta. Se antaa viestin, että niin sanottu varsinainen toiminta tulee tehdä rahoittajan tiukasti avustuksin kohdentamana ja yleisavustuksella rahoitetaan laskennallisesti muuta toimintaa.

Linjaus on myös ristiriidassa Suomen hallituksen tahtotilan kanssa, josta se linjasi kevään 2024 kehysriihessä. Riihessä päätettiin, että tavoitteena on painottaa avustustoiminnassa yleisavustuksia hankeavustusten sijaan.

Järjestöjen ketteryyttä ylläpidetään osaltaan sillä, että avustukset eivät ole täysin sidottuja tiettyyn ennalta määriteltyyn toimintaan. Tämä joustavuus mahdollistaa resurssien ohjaamisen myös odottamattomiin tarpeisiin, mikä on kriittistä erityisesti nopeasti muuttuvissa tilanteissa.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen joustavuutta ja apua on tarvittu niin Syyrian sodan aiheuttamassa pakolaisaallossa, koronakriisissä kuin Ukrainan sodan seurauksissa. Järjestöjen vahvuus vaikeissa tilanteissa perustuu siihen, että ne tuntevat omat kohderyhmänsä ja yhteiskunnallisen tilanteen ja niillä on mahdollisuus toimia ja reagoida tarpeen niin vaatiessa.

Yleisavustusten myöntäminen suurempina kokonaisuuksina lisää järjestöjen työn vaikuttavuutta sekä parantaa tuottavuutta, kun hallinnollinen taakka kevenee. Kaikkein merkittävin hallinnollista taakkaa vähentävä toimenpide olisi se, että avustuksen myöntämisestä yhtenä yleisavustuksena tehtäisiin pääsääntö ja avustuksia kohdennettaisiin ja pilkottaisiin vain poikkeustapauksissa.

On tärkeää, että avustusjärjestelmä kykenee vastaamaan järjestökentän uusiutumiseen ja tukemaan innovaatiota kaikilla tasoilla. Mahdollisia hankeavustuksia tulisi kehittää enemmän nopean reagoinnin ja uusien avustusten mahdollistamisen suuntaan. Olisi myös hyvä harkita kehittämishankkeiden ja muiden hankeavustuksien irrottamista vuosittaisesta valmistelusyklistä, varata niihin määräraha ja mahdollistaa niiden hakeminen ja myöntäminen jatkuvasti. Tällä hetkellä matka uudesta ideasta rahoituspäätökseen voi kestää yli puolitoista vuotta.

SOSTE korostaa:

- Avustuksissa on siirryttävä kohti yleisavustuksia eli suurempia kokonaisuuksia.
- Avustusasetuksen 10 §:ään on tehtävä lisäys, jonka mukaan toiminta-avustukset tulee myöntää pääsääntöisesti yhtenä yleisavustuksena ja että yleisavustuksen ja kohdennettujen yleisavustusten samanaikaisen käytön tulee rajoittua poikkeuksellisiin tilanteisiin.

Alueelliset ja paikalliset järjestöavustukset

Pyykön esityksessä hyvinvointialueiden myöntämät avustukset, noin 15 miljoonaa, siirrettäisiin sosiaali- ja terveysministeriön budjettiin ja edelleen STEAn jaettavaksi. SOSTE ei pidä esitystä hyvänä.

Hyvinvointialueilla on säilyttävä mahdollisuus kehittää ja rakentaa uusia ratkaisuja yhdessä järjestöjen kanssa.

Huoli paikallisten järjestöjen tilanteesta on suuri, koska näissä järjestöissä kohdataan apua tarvitsevia ihmisiä joka päivä. Alueellisesti ja paikallisesti toimivat järjestöt ovat välttämättömiä kumppaneita kunnille ja hyvinvointialueille.

SOSTE esittää, että yksi tapa uudistaa alueellista rahankäyttöä olisi alueellisen toiminnan avustusuudistus. Tässä mallissa järjestöperheellä on mahdollisuus niin halutessaan vastuuttaa keskusjärjestönsä hakemaan valtionavustusta niiden yhteiseen toimintaan kokonaisuutena ja siirtämään avustusta edelleen jäsenyhdistyksille toiminnan tavoitteiden toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Tämä olisi huomattavasti tarkoituksenmukaisempaa ja hallinnollisesti kevyempää kuin lisätä rahan kohdentamista STEAsta alueille ja samalla voitaisiin järkevästi turvata paikallisen toiminnan avustamisen jatkuminen. Vastaava menettely on jo käytössä monilla muilla järjestösektoreilla.

Verovähennysoikeuden laajentaminen ja avustusten monivuotisuus voidaan toteuttaa ripeällä aikataululla

Toivottuina kehitysehdotuksina selvityksessä todettiin, että yleis- ja kohdennettu yleisavustus myönnettäisiin jatkossa kolmeksi vuodeksi kerrallaan ja että tuloksellisuus- ja vuosiselvitykset tehtäisiin nykyistä harvemmin, mikä keventää järjestöjen hallinnollista taakkaa. Myös erillisen tilintarkastusraportoinnin alarajaa esitetään nostettavan 500 000 euroon.

Avustuksien myöntäminen kolmeksi vuodeksi kerrallaan tuo jatkuvuutta, mutta ei ole mitään takeita, että tämäkään turvaa avustusten tason, joka on riippuvainen valtion talousarviokäsittelystä. Toiminnan ennustettavuuden näkökulmasta lähtökohta tulisi olla, ettei ohjeellisesta avustussuunnitelmasta poiketa tänä aikana ilman erityisen painavaa syytä.

Raportissa ehdotetaan myös lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentamista koskemaan kaikkia sosiaali- ja terveysalan järjestöjä. Tämä on erittäin kannatettava tavoite.

Varainhankinnan kehittäminen

Pyykön raportissa esitetään, että varainhankinnan tuotot otettaisiin huomioon vuoden viiveellä avustuksen hakijan varallisuutta arvioitaessa. Selvityksen mukaan tämä antaisi avustuksen hakijalle kohtuullisen ajan määritellä tavoitteet ja niiden saavuttamiseen perustuva toiminta, johon varainhankinnan tuotto on tarkoitus käyttää (avustuksen saajan on otettava varainhankinnan tuottojen käyttämisen osalta huomioon valtionavustusten toissijaisuus).

Toissijaisuusvaade johtaa kuitenkin siihen, että varsinaista kannustinta ulkopuolisen rahan hankkimiseen ei ole. Lähtökohdaksi pitää ottaa, että oman toiminnan tuottojen tekemisestä ei rankaista vaan siihen ennemmin kannustetaan. Tämä voidaan toteuttaa yksinkertaisin pykälämuutoksin.

SOSTE korostaa:

- SOSTE esittää vaihtoehtona, että järjestöjen omaa varainhankintaa helpotetaan siten, että järjestö voi käyttää saamastaan valtionavustuksesta kymmenen prosenttia (10 %) avustettuun toimintaan välittömästi liittyvään varainhankintaan.
- Avustusjärjestelmän tulee mahdollistaa myös se, että tiettyyn toimintaan voidaan hankkia ja saada ulkopuolisia varoja ilman, että ne automaattisesti vähennetään järjestölle myönnetystä avustuksesta.

Varallisuuden huomioiminen STEA-avustuksissa

Raportissa esitetään, että STEA ottaa käyttöön kolmiportaisen varallisuuskriteeristön, jota se soveltaa tasapuolisesti kaikkiin avustuksen saajiin. On epäselvää, esitetäänkö tässä muutosta nykyiseen tapaan arvioida varallisuuden määrää.

SOSTEn mielestä ehdotuksella voi olla suuri vaikutus järjestöjen perustoimintaan. Se ei kannustaisi puskurien keräämiseen ja voi mekaanisesti toteutettuna johtaa epätoivottaviin lopputuloksiin. SOSTE huomauttaa kuitenkin, että se sinänsä pitää perusteltuna muun kuin käyttöomaisuuden huomioimista osana kokonaisharkintaa avustamisen kohdentamisessa, mutta ei kannata tässä esitettyjen kaavamaisten kriteerien käyttöönottoa.

SOSTE katsoo, että järjestön varallisuusasemaa ei pidä arvioida yhden vuoden tilinpäätöksen perusteella. Yksittäiseen tilinpäätökseen voi kohdentua satunnaisia eriä. Kaikki järjestöjen toiminta ei ole kalenterivuositteista, vaan joitakin toimintoja, esimerkiksi suuria tapahtumia, koulutuskokonaisuuksia tms. voidaan järjestää vain joka toinen tai kolmas vuosi. Toiminnan ennustettavuus ja suunnitelmallisuus edellyttää yhtä tilikautta pidemmän aikavälin

huomioimista. Näin ollen tarkasteltavaksi pitäisi ottaa ainakin kolme viimeisintä tilinpäätöskautta.

On myös huomioitava, että kiinteän omaisuuden realisointi ei ole yksinkertaista, eikä välttämättä kovin nopeakaan tai tarkoituksenmukaista.

STEAn rooli

Pyykön raportissa STEAlle esitetään useita tehtäviä tai pikemminkin sitä, että se mahdollistaa järjestöjen muutostuen eri kysymyksissä, kuten esimerkiksi kouluttamisessa ja järjestöjen yhdistymisprosesseissa.

SOSTE näkee tämänkaltaisen toiminnan ennen kaikkea luontevasti järjestökentän itsensä hoidettavina tehtävinä avustustoiminnan kautta.

Järjestöillä on laajaa koulutustoimintaa, toimintaympäristön luotaamisen osaamista sekä monenlaisia tukipalveluja, joita ei tule ottaa tarkempaan virkamiesohjaukseen. On myös vieras ajatus, että STEA virkaorganisaationa toisi järjestöjen näkökulmia erilaisiin hallinnon prosesseihin. Kansalaisyhteiskunnan on voitava käyttää puhevaltaansa itse.

Järjestöt ovat valmiita rakenneuudistuksiin

Pyykön selvitys antaa kuvan, etteivät järjestöt olisi valmiita muutoksiin tai rakenteellisiin uudistuksiin.

SOSTEn jäsenistölleen teettämä kysely osoittaa aivan erilaista valmiutta muutoksiin kuin Pyykön kysely. SOSTEn hankkeessa teetetyin kyselyn perusteella yhtä lukuun ottamatta kaikki (144 järjestöä) vastanneet järjestöt ovat valmiita harkitsemaan yhteistyötä jonkin tukitoiminnon osalta. Yhdistymisiä oman liiton sisällä on valmis harkitsemaan 23 järjestöä ja yhdistymisiä muiden järjestöjen kanssa 57 järjestöä eli 40 prosenttia vastaajista.

Jotta rakenneuudistukset olisivat mahdollisia, on järjestöillä oltava luottamus avustusjärjestelmän ennustettavuuteen. Esimerkiksi vuoden 2025 leikkauksien kohdentaminen rankaisi kaikkein eniten niitä järjestöjä, joiden yleisavustukset ovat suuria. Tällainen tapa kohdentaa leikkauksia ei kannusta esimerkiksi järjestöjen yhdistymisiin. Omaisuustarkastelun mahdollisen kiristämisen ei tule muodostaa estettä järjestöjen yhdistymiselle.

Järjestöjen osallisuus ja avustusasioiden neuvottelukunnan rooli

Pyykön raportissa avustusasioiden neuvottelukunta mainitaan ainoastaan kohdassa, jossa käydään läpi lainsäädäntöä, joka koskee avustustoimintaa.

Järjestöjen osallisuuden vahvistamiseksi on syytä merkittävästi vahvistaa avustusasiain neuvottelukunnan ja sen jaoston asemaa avustuskäytäntöjen ja esimerkiksi STEAn avustusoppaan linjausten suhteen.

SOSTE korostaa:

- Avustusasioiden neuvottelukunnan ja sen jaoston näkemykset tulee ottaa huomioon nykyistä paremmin avustuskäytäntöjä ja avustusopasta kehiteltäessä.

Yksittäisiä huomioita selvitystyöstä

Selvitystyön tekniseen toteutukseen SOSTE haluaa nostaa järjestökyselyn toteutustavan. Selvityksen tarkoituksena oli tuottaa osaltaan tietoa muutoksen tasapuolisen ja oikeudenmukaisen toteuttamisen tueksi, mutta järjestökysely ja järjestöjen kuulemiset eivät tukeneet tätä.

Järjestökysely toteutettiin avoimella verkkolomakkeella, johon kuka tahansa saattoi vastata useita kertoja. Tämä heikentää vastauksien luotettavuutta ja edustavuutta. Tällainen toteutustapa altistaa tulokset vastaajien mahdolliselle yli- tai aliedustukselle sekä toistuville näkemyksille, mikä voi vääristää kokonaiskuvaa. Jotta aineisto olisi luotettavampi, olisi ollut tärkeää rajata vastauskertojen määrää ja varmistaa, että vastaajat edustavat tasapainoisesti eri järjestöjen näkemyksiä ja kokoja.

SOSTE ei myöskään ymmärrä selvityshenkilön kritiikkiä siitä, että järjestöt eivät olisi esittäneet kehittämisehdotuksia. Järjestöjen keskeisin odotus prosessille oli, että siinä käsiteltäisiin laajasti avustusjärjestelmän uudistamista niin, että se palvelisi paremmin hallinnollisen taakan keventämistä ja tekisi järjestöille mahdollisemmaksi oman toimintansa suuntaamisen jäsenten ja kohderyhmän kulloistenkin tarpeiden mukaan.

Tällaisia ehdotuksia monet järjestöt tekivät ja eräitä niistä selvityshenkilö on huomionnutkin.

SOSTEn esitykset avustusjärjestelmän uudistamiseksi

- **Avustusasioiden neuvottelukunnalla** tulee olla merkittävä rooli, jos avustusten kokonaismäärää muutetaan merkittävästi.
- **Avustuksissa on siirryttävä kohti yleisavustuksia** eli suurempia kokonaisuuksia. Avustusasetuksen 10 §:ään on tehtävä lisäys, jonka mukaan toiminta-avustukset tulee myöntää pääsääntöisesti yhtenä yleisavustuksena ja että yleisavustuksen ja kohdennettujen yleisavustusten samanaikaisen käytön tulee rajoittua poikkeuksellisiin tilanteisiin.

- **Alueellisen toiminnan avustusuudistus:** Tässä mallissa järjestöperheellä on mahdollisuus niin halutessaan vastuuttaa keskusjärjestönsä hakemaan valtionavustusta niiden yhteiseen toimintaan kokonaisuutena ja siirtämään avustusta edelleen jäsenyhdistyksille toiminnan tavoitteiden toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Muutoksessa myös paikallisten järjestöjen toimintaedellytykset on turvattava.
- **Hankeavustuksien kehittäminen:** Hankkeita tulisi kehittää enemmän nopean reagoinnin ja uusien avustusten mahdollistamisen suuntaan. Olisi myös hyvä harkita kehittämishankkeiden ja muiden hankeavustuksien irrottamista vuosittaisesta valmistelusyklistä, varata niihin määräraha ja mahdollistaa niiden hakeminen ja myöntäminen jatkuvasti.
- **Oman toiminnan tuotot ja varainhankinta:** Järjestöjen omaa varainhankintaa on helpotettava siten, että järjestö voisi käyttää saamastaan valtionavustuksesta kymmenen prosenttia (10 %) avustettuun toimintaan välittömästi liittyvään varainhankintaan. Avustusjärjestelmän tulee mahdollistaa myös se, että tiettyyn toimintaan voidaan suunnata järjestön omia tai ulkopuolisia varoja ilman, että ne automaattisesti vähennetään järjestölle myönnetystä avustuksesta. Lähtökohdaksi pitää ottaa, että oman toiminnan tuottojen tekemisestä ei rankaista vaan siihen kannustetaan. Avustettuun toimintaan kohdistettava lisärahoitus ei saa vähentää myönnettyä avustusta.
- **Avustusten monivuotisuus:** Ennustettavuuden näkökulmasta lähtökohta tulisi olla, ettei ohjeellisesta avustussuunnitelmasta poiketa tänä aikana ilman erityisen painavaa syytä.
- **Muutosten toimeenpano:** Mikäli päädytään isoihin rakenteellisiin muutoksiin koko avustusjärjestelmässä, on niiden toteutukseen varattava aikaa ja järjestöjen osallisuus on varmistettava.